

**Conf. dr. Cristinel Ioja,
Facultatea de Teologie „Ilarion V. Felea“, Arad**

LUCRAREA HARULUI ÎN TAINA SFÂNTULUI MASLU DUPĂ DOGMATICILE ROMÂNEȘTI DIN SECOLELE XIX-XX

***Abstract:** This study highlights the different accents and implications of theology and ministry of grace across the Romanian Orthodox Dogmatics, which were used in the Theological Academies and Colleges in nineteenth and twentieth centuries. Our analysis has focussed on how grace was caught and engaged in the Sacrament of Holy Unction. The study reveals the Father Dumitru Stăniloae thinking that dogmatic theology has opened new perspectives in understanding the soteriological-ecclesial implications of the Mysteries by asserting Palamites synthesis and the dogmatic-liturgical interpretation of the Sacrament of Unction, together with the other sacraments. In this study we tried to outline an evolution in the Romanian Orthodox dogmatic thinking, in the controversial aspect of the theology of grace, with special reference to the Sacrament of Unction.*

***Keywords:** the ministry of grace, the Sacrament of Unction, the Romanian Dogmatics in the nineteenth and twentieth centuries.*

I. Preliminarii

După căderea Constantinopolului, teologia harului intră în Răsărit sub influențele scolasticii medievale, Dogmaticile ortodoxe înregistrând mari deficiențe în exprimarea acestei învățături în raport cu gândirea Părinților Bisericii și mai ales cu sinteza palamită. Iată cum caracteriza Nichifor Crainic teologia ortodoxă a secolului al XIX-lea, cu referire specială la teologia românească: „Epoca aceasta a fost pentru noi una de dureroasă dezorientare. Legăturile tradițiilor sunt rupte. Autocefalia bisericească, necesară stadiului de dezvoltare a statului român, lăsase în aer un sentiment de izolare față de vechiul Răsărit ortodox, care părea în această vreme

părăsit de orice lumini atrăgătoare pentru noi. Atenția lumii noastre culturale e în general orientată spre Occidentul aureolat cu prestigiul științei. Teologia românească, ea însăși desgărdinată din țâțanile datinilor istorice, își caută izvoarele în această nouă direcție. E aproape de prisos să amintim că faima, așezată în această vreme a Facultății de Teologie din Cernăuți își sorbea resursele nu din Răsăritul ortodox, ci din sfera culturii germane. Astăzi când lucrurile s-au schimbat în bună măsură, ni se pare curios să constatăm că știința teologică, profesată în învățământul superior al epocii de care vorbim, nu e altceva decât împrumut din cultura germană, rectificat mai mult sau mai puțin în duhul doctrinei ortodoxe. De atunci și până astăzi, teologia românească s-a resimțit și se resimte încă de această înrăurire exercitată de o știință occidentală prea puțin înrudită cu esența credinței noastre răsăritene. În anumite laturi ale doctrinei noastre această situație paradoxală a avut repercusiuni fatale. Astfel, bunăoară, fiindcă în Germania, unde studiau teologii noștri nu se vorbea de o învățătură mistică răsăriteană, ori se vorbea cu disprețul raționalist, teologia românească a ignorat această ramură de învățământ, care face parte din însăși esența ortodoxiei noastre. Cunoaștem și astăzi teologi care, din pricină că protestantismul ignoră disciplina mistică și ascetică sunt convinși cu adorabilă inocență că această disciplină n-ar avea întru nimic a face cu ortodoxia. Curentul occidental al vremii, pe lângă avantajele unei metode științifice de netăgăduit, se repercutează asupra învățământului superior românesc ca o adevărată amputare a corpului doctrinei răsăritene. Recunoașterea răspicată a acestei fatale deficiențe n-ar avea nici un rost fecund dacă n-ar sluji la orientarea noastră spre glorioasele baze tradiționale ale teologiei ortodoxe¹.

Părintele Dumitru Stăniloae, în contextul valorificării teologiei palamite și redescoperirii duhului teologiei ortodoxe lansa o critică severă Dogmaticilor ortodoxe scrise sub influența scolasticii medievale în Răsărit, subliniind ariditatea și rigiditatea unor astfel de lucrări care nu reușesc să pună în lumină experiența omului cu Dumnezeu cel personal în Biserică și lume. În recuperarea unei viziuni autentic ortodoxe asupra dogmelor era necesară recuperarea viziunii autentic ortodoxe despre har și implicațiile teologice, antropologice, cosmologice și soteriologice ale

---

1. Nichifor Crainic, *Irineu Mihălcescu*, în „Studii teologice”, an VII (1938-1939), volum omagial închinat profesorilor: Arhiepiscopul Irineu Mihălcescu și Preot Ioan Popescu-Mălăiești, București, 1939, p. 5-19, p. 6.

acestui în Biserică și Taine. Ori, încă din anii '30 ai secolului al XX-lea preotul Dumitru Stăniloae sesizase importanța teologiei harului în întreaga abordare teologică așa cum fusese afirmată în sinteza palamită, importanță care se verifică în întâlnirea personală și experimentală a omului cu Dumnezeu și nu simplu într-un discurs despre un Dumnezeu abstract. În cadrul controversei palamite „se reliefează spiritul cu adevărat religios al Răsăritului, care, cu doctrina lui despre deosebirea între ființa și lucrările dumnezeiești, nu transformă prin cugetare pe Dumnezeu într-o entitate abstractă, într-un absolut de piatră – lipsit de caracterele personale ale iubirii, milei, supărării, mâniei, într-un Dumnezeu care nu mai poate fi subiect ce primește rugăciunile omului, ci obiect de speculație fadă. Doctrina tomistă despre «Deus est actus purus» e tot ce poate fi mai nefast pentru trăirea religioasă. Ea din nefericire s-a introdus și în Dogmaticile noastre de școală, creând serioase dificultăți duhului religios al teologilor care pierd obișnuința de a-L socoti pe Dumnezeu persoană vie. Doctrina scolastică despre identitatea lucrărilor cu ființa dumnezeiască și între ele, introdusă în Dogmaticile noastre, se împleticește în ezitări și inconsecvențe (...) Ar fi timpul ca Dogmaticile noastre să înlăture balastul înăbușitor al scolasticismului din capitolul referitor la ființa și însușirile lui Dumnezeu”². Redescoperirea teologiei palamite în teologia românească de către părintele Dumitru Stăniloae, dublată mai târziu de traducerea Filocaliei a însemnat începutul vizibil al demascării influențelor scolastice în Dogmatica noastră și recuperarea treptată a viziunii integral-duhovnicești asupra sensului dogmelor în viața și spiritualitatea Bisericii. Acest demers va fi încununat cu grandioasa sinteză a părintelui Stăniloae scrisă în 1978 sub denumirea de *Teologia Dogmatică Ortodoxă*³, nedepășită prin implicațiile și noile ei perspective nici până astăzi.

---

2. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 5-7. Părintele Stăniloae plasează începuturile influențelor masive ale scolasticii medievale în dogmatica ortodoxă în secolul al XVII-lea când teologii ruși și greci, studiind în Apus, „și-au însușit neîncrederea în doctrina palamită“, istoriografia catolică creând în jurul acesteia o seamă de „zvonuri defăimătoare neadevurate“. Primele Dogmatici ortodoxe în teologia românească au fost influențate de Dogmaticile rusești, în special de Dogmatica lui Macari Bulgakov.

3. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I-III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978.

II. Reflectarea doctrinei despre har în Dogmaticile românești cu referire specială la Taina Maslului

Succintele nostre analize se vor opri doar asupra Dogmaticilor ortodoxe scrise de teologi români și întrebuițate în cadrul Facultăților și Aca-
demiilor Teologice. Studiul nostru nu dorește să evidențieze doar etapele
unei evoluții în gândirea dogmatică ortodoxă română, ci și relația directă și
indisolubilă dintre teologia harului cu toate implicațiile ei și teologia Taine-
lor cu accentual pe comuniune, pe unire, pe participare a omului la iubirea
lui Dumnezeu, pe vindecare și îndumnezeire. Fără teologia harului care și-a
găsit culmea explicitării în sinteza palamită, Tainele devin neînțelese pentru
om și experiența din cadrul lor rămâne exterioară, formalistă omului. Nu-
mai în har, putem vorbi de comuniune reală și de vindecare în întâlnirea cu
Dumnezeul nostru. De aceea, încă de la început consider că prin implicații-
le teologiei harului, Tainele Bisericii pot fi mai profund înțelese și explicate,
dar mai ales experimentate în comuniunea Bisericii. În ceea ce privește
Taina Maslului, consider că este necesară din partea exponenților dogmati-
cii ortodoxe o și mai intensă relaționare cu textul liturgic, cu profunzimea
teologică a rugăciunilor Maslului, cu mesajul soteriologic-vindecător care
ni se transmite în cadrul Bisericii, în comuniunea sfinților. Prin intermediul
acestor rugăciuni care vizează prin excelență o antropologie integrală che-
mată prin pocăință și sinergie la vindecare și viață, Iisus Hristos vindecă-
torul ia tot mai mult chip în noi, în timp ce noi devenim tot mai mult după
chipul Său, sfinți. Or, în tot acest proces spre desăvârșire, implicațiile teo-
logiei harului au un rol central, întrucât trasează modul de manifestare și de
comuniune dinamică a omului cu Dumnezeu, evitând confuziile panteiste
sau deiste care stau la baza secularizării lumii și omului.

2.1. Dogmatica profesorului Alexiu Comoroșan (1887-1889)

Prelegeri academice din Dogmatica Ortodoxă aparțin profesorului de
Teologie Dogmatică Alexiu Comoroșan, profesor la Facultatea de Teologie
din Cernăuți și au fost revăzute și redactate în vederea publicării postum de
către profesorul Emilian Voiuțchi⁴. Și volumul al II-lea al Dogmaticii lui

---

4. Alexiu Comoroșan, *Prelegeri academice din Dogmatica Ortodoxă, Partea genera-
lă*, Tipografia Arhiepiscopală, Editura Editorului, Cernăuți 1887.

A. Comoroșan editat cu binecuvântarea mitropolitului D.D. Silvestru, cu îngrijirea lui Emilian Voiuțchi apare din motivul „unei trebuinți imperioase de o carte didactică în limba română de teologie dogmatică”⁵. Doctrina expusă de A. Comoroșan „consună în toate” cu doctrina dogmatistului rus Macarie Bulgakov⁶. Cu toate acestea, prelegerile sale „nu sunt nici simplă traducere, nici simplă prescurtare” după Dogmatica lui Macarie, ele păstrându-și „prețul lor propriu” atât față de originalul rusesc, cât și față de traducerea românească a Dogmaticii lui Macarie Bulgakov. În cadrul capitolului despre *Dumnezeu*, teologia harului este absentă, acest capitol fiind structurat întâi cu accentul pe unitatea ființei și apoi cu accentul pe diversitatea persoanelor, metodă specifică teologiei scolastice.

În cadrul capitolului despre *Dumnezeu Sfințitorul*, A. Comoroșan dezvoltă învățătura despre grația dumnezeiască sau despre condițiile sfințirii omului, despre organul sfințirii sau Biserica lui Hristos și despre mijloacele sfințirii sau Sfintele Taine. Condițiile sfințirii sunt grația dumnezeiască din partea lui Dumnezeu și credința și faptele bune din partea omului, A. Comoroșan tratând mai întâi despre grația dumnezeiască împărțită în naturală și supranaturală, externă și internă, trecătoare și netrecătoare, premergătoare și ajutătoare, suficientă sau eficace.

A. Comoroșan afirmă fundamentat pe Scriptură și Tradiție: a) necesitatea grației pentru sfințirea și mântuirea omului; b) necesitatea grației pentru începutul credinței; c) necesitatea grației pentru împlinirea poruncilor și a faptelor bune; d) necesitatea grației pentru perseverarea omului în credință și fapte bune. De asemenea, afirmă fundamentat pe Scriptură și Tradiție: a) grația dumnezeiască este universală; b) predestinația eternă dumnezeiască este condiționată; c) grația dumnezeiască nu vatamă libertatea omului⁷. În același mod va aduce argumente și pentru necesitatea credinței și a faptelor bune în procesul mântuirii, trecând la expunerea

---

5. Idem, *Preceuvântare* la Alexiu Comoroșan, *Prelegeri academice din Dogmatica Ortodoxă. Partea specială*, Tipografia Arhiepiscopală, Editura Editorului, Cernăuți, 1889. Emilian Voiuțchi reclamă „puținul interes” ce se arată în vederea tipăririi prelegerilor dogmatice ale Profesorului A. Comoroșan.

6. A se vedea și Macarie Bulgakov, *Teologia dogmatică ortodoxă*, 2 vol. trad. arhim Gherasim Timuș, cu binecuvântarea Mitropolitului Primat D.D.Calinic, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1886-1887.

7. *Ibidem*, p. 467-506

„mijloacelor“ prin care se împărtășește grația dumnezeiască și tratând despre Sfintele Taine în general și despre fiecare Taină în special, prin Taină (Sacrament) înțelegând o lucrare sfântă, instituită de Hristos, „prin care sub o formă sensibilă sau sub un semn vizibil, se împărtășește credincioșilor grația cea nevizibilă dumnezeiască“, Tainele fiind astfel „cauze mijlocitoare sau instrumente ale grației dumnezeiești“⁸. Partea cea externă a Tainei constă din materie și formă, materia împreună cu forma în unitatea lor „induc în faptă grația dumnezeiască în sufletul celui ce primește sacramentul“ așa încât „forma fără de materie și actul cel anumit vizibil nu are nici o eficacitate“. A. Comoroșan conchide: „Materia și forma stau așadar în referință strânsă întreolaltă, constituie de asemenea partea cea externă a sacramentului și sacramentul se înființează numai în strânsa împreunarea lor întreolaltă“⁹. Partea nevăzută a Tainei este grația dumnezeiască care are efecte de două feluri: a) efecte caracteristice proprii fiecărei Taine; b) efecte comune proprii mai multor Taine, de unde distincția între efecte principale și secundare. Perspectiva scolastică asupra grației, a împărțirii și manifestării acesteia este evidentă în Dogmatica teologului român.

În Taina Sfântului Maslu se resimte aceeași rigiditate pe care o generează o teologie în care harul este fie clasificat până la abstractizare, fie absent până la pierderea aspectului personal, comunional, soteriologic al Tainei. Pe lângă faptul că teologia harului este aproape absentă și atunci când este exprimată, acest fapt se realizează prin criteriile scolasticii medievale.

2.2. Dogmatica profesorului Iosif Olariu

Apărută în 1907 sub titlul de *Manual de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, lucrarea de dogmatică a teologului caransebeșan Iosif Olariu se înscrie în contribuțiile majore de gen din teologia românească. În *Manual de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, dr. Iosif Olariu dorește să ofere „studentilor de teologie“ și „bărbaților care se interesează de literatura teologică“, un „compendiu de Dogmatica bisericii ortodoxe“, încercând să faciliteze „o cunoaștere mai amănunțită a adevărilor creștine“. Deși nu dezvoltă toate dogmele într-un sens exhaustiv, totuși expune învățătura de credință clar

8. *Ibidem*, p. 519.

9. *Ibidem*, p. 523.

și pozitiv, fundamentându-se pe „dovezile descoperirii dumnezeiești“ cuprinse în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Pe lângă *Dogmatica* mitropolitului Macarie Bulgakov, ale cărei principii sunt urmate în Biserica Ortodoxă din acea vreme, Iosif Olariu consultă și lucrările unor teologi ca: Heinrich, Scheeben, Kuhn, Perrone, Thomasius, Kahnis¹⁰.

Teologia harului este influențată masiv de scolastica medievală, mai ales în ceea ce privește „speciile harului“. Noțiunile de „justificare“ și „merite“ sunt des întrebuițate. Harul este intern și extern, trecător și statornic, natural și supranatural, harul lui Dumnezeu creatorul, harul lui Dumnezeu mântuitorul, harul precedent sau prevenitor și însoțitor sau conlucrător, harul îndestulător și eficace. Iosif Olariu expune doctrina harului împotriva pelagianilor, semipelagianilor, socinienilor și raționaliștilor, a celor ce susțineau predestinația, aprofundând trei aspecte principale: a) necesitatea absolută a harului dumnezeiesc pentru sfințirea omului; b) universalitatea harului și raportul lui cu libertatea omului; c) natura și condițiile sfințirii omului păcătos prin harul lui Dumnezeu. În ceea ce privește primul aspect, Iosif Olariu aprofundează următoarele idei: a) harul dumnezeiesc este necesar pentru sfințirea omului; b) harul dumnezeiesc este necesar omului pentru începutul credinței; c) harul dumnezeiesc este necesar pentru ca omul după convertire să fie virtuos; d) harul dumnezeiesc e necesar pentru stăruința omului în credință și în fapte bune până la sfârșitul vieții. În ceea ce privește al doilea aspect, sunt aprofundate următoarele idei: a) harul dumnezeiesc este universal, este dăruit tuturor oamenilor; b) predestinația unora la fericirea veșnică și osândă veșnică este condiționată; c) harul dumnezeiesc nu știrbește întru nimic libertatea oamenilor.

Iosif Olariu consideră că ființa, lucrarea și originea dumnezeiască a Tainelor nu pot fi cunoscute decât prin credință, Taina fiind o lucrare sfințită care sub chip văzut împărtășește sufletului credinciosului harul nevăzut al lui Dumnezeu. Întâlnim împărțirea Tainelor în esență și formă, în parte externă și internă, ele fiind „mijloace ale împărțirii harului dumnezeiesc“.

Profesorul Iosif Olariu nu dezvoltă o teologie aprofundată a lucrării harului în Taina Maslului, deși în definirea acestei Taine recunoaște că prin ungerea cu untdelemn se „invocă asupra“ celui bolnav „harul dumneze-

---

10. Dr. Iosif Olariu, *Precuvântare în Manual de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Editura Autorului – Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1907.

iesc care vindecă slăbiciunile sufletului și ale trupului¹¹. O altă referință la lucrarea harului dumnezeiesc nu o mai întâlnim în cadrul tratării Tainei Maslului. Invocarea harului dumnezeiesc pare ceva care rămâne exterior – deși recunoaște că harul e și o putere care lucrează în om¹² – el nereușind să sesizeze lucrarea harului asupra omului în integralitatea sa trup-suflet sau asupra organelor de simț ale omului, pe care le prezintă: fruntea, nările, obrazul, gura, pieptul, mâinile. Profesorul Olariu nu reușește să explice modul în care harul dumnezeiesc lucrează prin untdelemn asupra omului, modul în care simțurile omului sunt reșezate în har prin ungerea cu untdelemnul sfințit de preoți. Categoriile scolastice prin care este văzut harul și lucrarea lui, îngreuiază simțitor o astfel de abordare. Observăm o precaritate a raportului natură-har, exprimat pe coordonatele teologiei patristice, deși apelul la textul biblic este destul de frecvent, mai ales în ceea ce privește textul din Iacov 5, 14-15. Totodată, legat de precaritatea raportului natură-har, lipsește o anumită dinamică a participării sinergice a omului la lucrarea mântuitoare a Duhului în Taina Maslului. Aceste lipsuri se explică prin profesarea unei teologii influențate de scolastica medievală, dovadă fiind modul în care percepe în întreaga sa *Dogmatică* noțiunea de har și raportul acestuia cu libertatea și cu întregul proces al desăvârșirii omului.

2.3. Dogmatica preotului profesor Ioan Mihălcescu

În *Manual de Teologie Dogmatică*¹³ întocmit conform programei școlare în vigoare de pr. dr. Ioan Mihălcescu, pentru clasa a VI-a de seminar, întâlnim strădania autorului de a da „o icoană cât mai completă a edificiului dogmatic al sfintei noastre biserici ortodoxe de răsărit“. Preotul profesor Ioan Mihălcescu invită pe cei competenți în studiul Dogmaticii să facă o paralelă între acest manual și cunoscutele tratate de Teologie Dogmatică scrise de Silvestru de Canev, Macarie Bulgakov, Alexiu Comoroșan, Iosif Olariu, cât și între acest manual și manualul de dogmatică pentru seminarii aflat până la acea dată (1916) în uz pentru a „vedea dacă e vreo deosebire,

11. Idem, *Manual de Teologia Dogmatică Ortodoxă*, ediția a II-a, Editura Autorului, Tiparul Tipografiei Diecezane, Caransebeș, 1916, p. 315.

12. *Ibidem*, p. 243

13. *Manual de Teologie Dogmatică* (clasa a VI-a de seminar), Stabiliment de Arte Grafice „Energia“, București, 1916, III+358 p.

care e aceea și de ce parte e superioritatea¹⁴. Structura *Manualului de Teologie Dogmatică* întocmit de pr. prof. Ioan Mihălcescu urmează în general structura Dogmaticilor ortodoxe din secolul al XIX-lea, unele dintre ele traduse și în limba română, împrumutând unele accente apologetice și mai ales interconfesionale inedite.

Dogma soteriologică reprezintă contribuția specială a teologului Ioan Mihălcescu în ceea ce privește Dogmatica Ortodoxă, deși această lucrare este scrisă într-o perspectivă simbolică. Opera teologică a lui Irineu Mihălcescu este o operă de „tranziție“, pr. prof. Dumitru Popescu explicând în acest sens: „Acesta este motivul pentru care descoperim în opera teologică a marelui mitropolit influențe ale gândirii scolastice, cum ar fi cele referitoare la „grație“, un de se vorbește în sens scolastic de grație actuală și habituală, de grație premergătoare, concomitentă și subsecventă, ca și cum ar fi vorba de grație creată, în sens catolic, dar tot atât de bine se vorbește despre îndumnezeirea firii omenești a Mântuitorului de către dumnezeirea Sa, ca și cum ar fi vorba de energie necreată, în duhul ortodox. Tot astfel se insistă asupra aspectului de jertfă al operei de răscumpărare împlinite de Mântuitorul Hristos, ca și cum ar fi vorba numai de fața răscumpărării întoarsă către Dumnezeu-Tatăl, în sens scolastic, dar se vorbește adesea de toate actele mântuitoare ale Domnului luate în ansamblul lor, adică despre întrupare, jertfă, înviere, și înălțare la cer, ca și cum ar fi vorba despre aspectul răscumpărării întors către firea omenească a Mântuitorului, în sens patristic răsăritean¹⁵.

În ceea ce privește „dogma despre sfințirea omului“, profesorul Ioan Mihălcescu tratează despre: grația dumnezeiască – grație internă și grație externă; grația dumnezeiască este absolut necesară pentru mântuire; grația este necesară la începutul credinței mântuitoare, este necesară omului și după efectuarea mântuirii sale pentru ca să facă fapte vrednice și bune, este necesară pentru perseverență în credința adevărată și în faptele bune până la sfârșitul vieții; universalitatea grației, raportul grației cu libertatea, credința și faptele bune¹⁶. Observăm că teologia harului încă mai era

---

14. *Ibidem*, p. IV.

15. Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Prefață* la pr. Ioan Mihălcescu, *Dogmatica iubirii*, Editura România Creștină, București, 1998, p. 4.

16. Idem, *Dogma despre sfințirea omului*, în „B.O.R“, an XLIV (1926), nr. 6, p. 321-328.

influențată de scolastica medievală și nu de Tradiția răsăriteană sintetizată magistral în secolul al XIV-lea.

Profesorul Ioan Mihălcescu, preferând cuvântul *grație* în loc de *har*, subliniază, în spiritul Dogmaticilor secolului al XIX-lea, că „prin ungerea cu untdelemn sfințit și prin rugăciunea preoților se împărtășește creștinului grația dumnezeiască care vindecă bolile sufletului și ale trupului“. Aceeași lipsă pe care am constatat-o și la profesorul Iosif Olariu privitoare la lucrarea harului asupra omului, la modul acestei lucrări, la efectele harului asupra sufletului și trupului omului privit în unitate. Nu există măcar o intuiție a lucrării harului prin intermediul materiei, a untdelemnului asupra trupului omului, asupra simțurilor acestuia, în vederea reșezării lor în ordinea harului. Lipsa explicită a raportului natură-har aproape că suspendă dinamica omului spre desăvârșire, așa cum suspendă și sinergia ca mod comunal de împărtășire a harului în acord cu libertatea omului. Lipsa unei teologii a harului în cadrul Tainei Maslului nu o putem explica decât ca o consecință a modului în care este conceput harul, prin prisma categoriilor scolasticii medievale și ca o consecință a schematismului și aridității dogmaticii ortodoxe din acea perioadă. Desigur, aceste aspecte nu pun în umbră excepționalele realizări în domeniul teologiei pe care profesorul și mai apoi mitropolitul Ioan Irineu Mihălcescu a slujit-o.

2.4. *Manual de Teologie Dogmatică și Simbolică (1958)*

Teologia Dogmatică și Simbolică din 1958 este perceput ca „cel din-tâi curs de dogmatică de nivel universitar din epoca modernă a teologiei ortodoxe române“, îngemănând „diverse moduri de abordare și stiluri care se manifestă în teologia ortodoxă românească din ultimele trei decenii“¹⁷ Iată cum apreciază chiar unii dintre autorii manualului această realizare:

---

17. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, prof. Nicolae Chițescu, pr. prof. Isidor Todoran, lect. Ioan Ică și diac. asist. Ion Bria, *Teologia Dogmatică în Biserica Ortodoxă Română în trecut și azi*, „Ortodoxia“, an XXIII (1971), nr. 3, p. 354-355. Acest manual, în opinia părintelui profesor Ștefan Sandu, a fost alcătuit după cum urmează: volumul I (555 p.) aparține în întregime profesorului Chițescu, iar volumul II (p. 565-1008) aparține aproape integral aceluiași profesor Nicolae Chițescu, părintele Todoran fiind autor al unor capitole (vezi pr. prof. dr. Ștefan Sandu, *Noțiunea dogmei în teologia profesorului universitar dr. Nicolae Chițescu*, în „Anuarul Facultății de Teologie“, București, 2005, p. 20-21).

„Spre deosebire de vechile manuale ortodoxe române de dogmatică, noul manual se impune printr-o abordare integrală, multilaterală a dogmelor ortodoxe, care sunt prezentate într-un sistem accesibil și într-o formă literară deosebită. Se poate afirma că una dintre caracteristicile fundamentale ale acestui curs este aceea că, în expunerea unei învățături ortodoxe, fie ea formulată de un sinod ecumenic, fie neformulată, autorii au adoptat principiul diversității tâlcuirilor teologice care s-au dat acelei învățături. De fapt, așa cum reiese din tradiția dogmatică patristică, o învățătură nu poate fi tâlcuită unilateral, ci multilateral. Există o diversitate de tâlcuiri care s-au dat dogmelor, diversitate care nu strică unitatea conținutului revelat al dogmei”¹⁸ *Teologia Dogmatică și Simbolică* face pași importanți în debarasarea teologiei dogmatice românești de influențele teologiei de școală elaborată după modele occidentale catolice și protestante. De fapt, acest Manual va deschide în teologia ortodoxă română într-un mod oficial, în Facultățile de Teologie, procesul înnoirii și racordării discursului teologic la fundamentul viu și autentic al Revelației divine păstrate și experiate în mediul eclesial-liturgic și sacramental¹⁹.

Manualul de Dogmatică din 1958 dezvoltă o teologie a harului inspirată din teologia patristică și chiar palamită. Din această perspectivă, acest Manual aduce un plus de valoare în prezentarea doctrinei răsăritene privind natura și lucrarea harului. Teologia harului nu mai este prezentată prin filtrul teologiei scolastice apusene – așa cum fusese prezentată în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea – ci printr-un apel susținut la teologia Părinților – Chiril al Alexandriei, Maxim Mărturisitorul, Simeon Noul Teolog – la sinteza palamită și la operele unor teologi ortodocși angajați în redescoperirea și afirmarea de pe baze autentice a duhului teologiei ortodoxe: Vladimir Lossky, M. Lot Borodine ș.a. Astfel, harul este definit ca „energie necreată dumnezeiască“, „comuniune cu Hristos în Duhul Sfânt“ „lucrare a celor trei persoane divine și o dovadă a prezenței lor“, harul „ne unește în Trupul cel unic al lui Hristos, în Biserică“. În consecință, autorii *Manualului* vor vorbi despre îndumnezeire, comuniune, participare, unire, sinergie, penetrare a umanității lui Hristos de Duhul

---

18. *Ibidem*, p. 354.

19. Cristinel Ioja, *Dogmatică și dogmatişti. Prolegomena privind aprofundarea Dogmaticii ortodoxe în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea*, Editura Marineasa, Timișoara, 2008.

Sfânt, raport între natură și har, harul penetrează natura, transformând-o, raport între har și libertate și nu contradicție. Mai mult, harul nu mai este conceput ca „un bun în sine, detașabil de Dumnezeu“, ca un „ajutor creat, extrinsec lui Hristos“ – ca în doctrina romano-catolică – ci el este „neselectat de persoanele divine“ și deși ne împărtășim din el, nu încetează de a rămâne întreg. Distincția palamită dintre ființă și energii este prezentă dimpreună cu personalismul patristic, persoana nu este o entitate închisă, ci deschisă spre comuniune harică²⁰. În acest sens, sunt afirmate coordonatele esențiale ale teologiei harului în sens ortodox, deși expunerea, fiind realizată în mod comparat cu celelalte confesiuni creștine, combătându-le astfel pozițiile teologice, va suferi în unele aspecte de schematismul teologiei de școală.

Taina Maslului în expunerea *Manualului de Dogmatică* (1958) păstrează structura Dogmaticilor de școală – definiție, numiri, instituire, parte externă, parte internă, efecte, săvârșitori, primitori. În ceea ce privește teologia harului, aceasta, promițător expusă în capitolul despre Dumnezeu Sfântul, nu își găsește aceleași implicații și în expunerea Tainei Maslului. Lucrarea harului este amintită în definiția Tainei Maslului, specificându-se că prin untdelemnul sfințit și prin rugăciunile preoților, omului dobândește *harul* care vindecă bolile trupești și sufletești²¹. Ideea este preluată în ceea ce privește instituirea Tainei și anume, prin Maslu se „împărtășește creștinului har vindecător de bolile trupești și sufletești“. Astfel, fiind vorba de o lucrare văzută cu care se îmbină harul, denotă că Maslul este o Taină, autorul făcând apel la definiția clasică a Tainelor ca lucrări văzute prin care se împărtășește harul nevăzut²². Lucrarea harului mai este amintită secvențial și în ceea ce privește efectul Tainei Maslului de a fi iertate păcatele; aici este amintită relația dintre credința și pocăința omului și harul divin²³. Este afirmată lucrarea harului acolo unde omul nu i se opune²⁴. Observăm că conținutul prezentării Maslului este mai bine articulat decât cel din Dogmaticile ortodoxe românești anterioare, aceasta explicându-se poate și prin caracterul „simbolic“ al Dogmaticii din 1958.

20. *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1958, p. 658-664, 683-691.

21. *Ibidem*, p. 922.

22. *Ibidem*, p. 923.

23. *Ibidem*, p. 926.

24. *Ibidem*, p. 928.

2.5. Dogmatica
preotului profesor Dumitru Stăniloae (1978)

Teologia Dogmatică Ortodoxă a părintelui Stăniloae nu este un simplu manual pentru cursurile universitare ci este „o sinteză grandioasă de teologie dogmatică ortodoxă, gândită și elaborată la cel mai înalt nivel teologic, într-o expunere personală”.²⁵ Textul acestei sinteze dogmatice deși nu este supraîncărcat cu note de subsol, totuși are destule referințe pentru a indica diversitatea materialului – patristic și teologic/filosofic contemporan din care autorul se inspiră. Ca și leit-motiv al Teologiei Dogmatice Ortodoxe scrise de părintele Stăniloae putem identifica personalismul cu valențele și implicațiile lui cosmice, interpersonale și comunitare, ca și consecință a unității dintre dogmă și spiritualitate specifice metodei abordate de teologul nostru. Sinteza realizată de părintele Stăniloae se înscrie în cadrul unui remarcabil efort hermeneutic care actualizează marile teme ale teologiei și spiritualității patristice mentalităților contemporane, cu scopul de a le revigora și transfigura din interior. Este o operă care se deschide creator

---

25. Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, *Opera părintelui Dumitru Stăniloae. O remarcabilă contribuție hristologică* în „Persoană și comuniune. Prinos de cinstire părintelui profesor academician Dumitru Stăniloae (1903-1993)”, Sibiu, 1993, p. 131-136, aici p. 131. Chiar dacă structura *Teologiei Dogmatice Ortodoxe* scrise de părintele Stăniloae, rămâne într-un fel tributară structurii dogmaticilor de școală, totuși, conținutul și dimensiunea demersului teologic este una experimentală și duhovnicească: „...spre deosebire de Andrușos, când vorbește despre atributele lui Dumnezeu, părintele Stăniloae începe de fiecare dată cu fundamentarea lor în Treime. În afară de aceasta, înaintea învățării despre Treime el inserează dezvoltări privitoare la Biserică ca spațiu al experienței” (Karl Christian Felmy, *Dogmatica experienței ecleziale. Înnoirea teologiei ortodoxe contemporane*, pr. prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu, 1999, p. 97). A se vedea și drd Ioan I Ică jr, *Recenzie* la D. Stăniloae, *Orthodoxe Dogmatik* (Band I), „Mitropolia Ardealului”, an XXX (1985), nr. 5-6, p. 390-394. „Elaborată consecvent pe baza principiului specific ortodox al indivizibilității metodologice și practice a Dogmaticii și Spiritualității, expresie a refuzului programatic al polarizărilor istorice de tip occidental între speculația teoretică și practica morală și spirituală, «Teologia Dogmatică» a pâr. Stăniloae este centrată axial pe explicitatea sistematică a motivului patristic fundamental – de inspirație maximiană – a extensiunii progresive pneumatic-eclesiale și la scară istorică și cosmică de maximă amplitudine, a planului divin de veci al Sfintei Treimi de îndumnezeire, recapitulare și transfigurare a întregii creații, plan realizat virtual și paradigmatic în persoana Dumnezeu-Omul Iisus Hristos, Logosul divin cel întrupat, răstignit, înviat și înălțat în spațiul și dimensiunea lui spirituală, eclesială, dinamică potențată aici la maximum de tensiunea eshatologică generată de prezența înlăuntrul Bisericii, centrul religios al creației, a fermentului dinamizator al Împărăției lui Dumnezeu” (p. 391).

spre lume și în special spre persoana umană viețuitoare în lume, pe care o vede într-o deschidere comunională spre Dumnezeu, lume și spre alte persoane²⁶.

În gândirea părintelui Dumitru Stăniloae, teologia harului primește conotațiile profunde ale gândirii patristice și postpatristice traversând ca un leit-motiv întreaga sa operă dogmatică. Astfel, implicațiile teologiei harului le putem întâlni în toate compartimentele Dogmaticii sale, gândirea palamită ca sinteză a celei patristice respirând prin toate distincțiile și accentele ei. Persoana și comuniunea, sinergia, îndumnezeirea, penetrarea harului în materie și în trupul omului în vederea transfigurării, transparența și prezența harică a Treimii în Biserică, Taine, creație, sunt aspecte care își găsesc o largă abordare cu implicații pe măsură în gândirea teologului român. Astfel, teologia harului străbate întreaga Dogmatică a părintelui Stăniloae de la aspectele revelației, antropologie, triadologie, providență, hristologie, pnevmatologie până la ecliologie, Taine și eshatologie. Desăvârșirea este văzută de teologul nostru în termeni participativi, comunionali-sacramentali-eclesiali și unitivi.

Părintele Dumitru Stăniloae pune cel mai bine în evidență lucrarea harului mântuitor în Taina Maslului, dintre toți dogmaștii români de până la el. Teologia harului fusese influențată masiv de gândirea scolastică, având consecințe majore și în sesizarea lucrării harului în Tainele Bisericii și, în ceea ce ne interesează pe noi acum, în Taina Maslului. Încă din primul paragraf al prezentării Tainei Maslului, părintele Stăniloae accentuează importanța „harului tămăduirii” care se împărtășește omului prin ungerea cu untdelemn sfințit însoțită de rugăciunea preoților²⁷.

El subliniază lucrarea harică a lui Dumnezeu asupra celui bolnav, ca a unui doctor plin de milă. Harul lui Dumnezeu lucrează nu numai asupra trupului, ci a omului întreg vizând neputințele trupului, întărirea sufletului și iertarea păcatelor celui bolnav. El va afirma o antropologie integrală deschisă lucrării harului dumnezeiesc atât în suflet cât și în trup dar numai în unitate sau mai bine zis o lucrare a harului prin suflet asupra trupului. „e imposibil de separat între trup și suflet atâta timp cât omul trăiește, deci între lucrarea harului asupra trupului și asupra sufletului. Însăși vindecarea

26. Cristinel Ioja, *op. cit.*, p.

27. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, p. 202.

trupului e simțită de bolnav ca un har dat lui ca persoană umană integrată. Trupul e plin de energiile sufletului, prin el lucrează sufletul, fără el sufletul nu poate lucra. De aceea harul nu lucrează asupra trupului fără să lucreze și asupra sufletului. Asupra sufletului lucrează, însă, întărindu-l și curățindu-l de păcate și liniștindu-i prin aceasta conștiința, ceea ce are un efect întăritor și asupra trupului, ca să-l facă un instrument al lucrării bune a sufletului și ca să întărească și sufletul²⁸.

Cu toate acestea, părintele Stăniloae arată că „prin harul acestei Taine se dă în mod principal vindecarea trupului“, de unde denumirea Maslului ca „Taină a trupului“, taină care pune în evidență valoarea trupului. Dar, așa cum am văzut, harul nu lucrează întotdeauna în mod direct asupra trupului, ci prin suflet, care fiind întărit prin iertarea păcatelor, lucrează și asupra trupului²⁹. Lucrarea harului în această Taină este susținută de însăși prezența Duhului Sfânt care este invocat pentru a sălășlui în cel bolnav, fiind comunicat prin untdelemnul sfințit și dându-i celui bolnav curățire de păcate și de patimi. Părintele Stăniloae repune în discuție conlucrarea omului cu „harul Botezului“ și necesitatea ca omul să conlucreze continuu cu „harul redobândit“ în Taina Spovedaniei, evitând astfel „slăbiciunile păcătoase“ care explică de multe ori și boala trupului³⁰. Astfel, evitarea bolii se poate realiza printr-o conlucrare conștientă și iubitoare cu harul mântuitor al Sfintelor Taine. Pentru a primi forță în vederea evitării păcatului care duce din nou la boală, în Taina Maslului are loc „întărirea simțurilor trupului cu harul Sfântului Duh“ care intră în aceste simțuri prin ungerea cu untdelemn sfințit. Observăm cum părintele Stăniloae, în duhul celei mai înalte cugetări biblice și patristice pune în lumină renașterea harică a omului în integralitatea ființei sale în Taina Maslului. Harul pătrunde în simțuri fără să le anuleze, fără să fie suprapus sau exterior lor, ci pătrunde vindecând-le, transfigurând-le din interioritatea lor. Desigur, lucrarea Duhului Sfânt în om are loc în sinergie, omul trebuie să-și exprime credința în această lucrare și căința sa³¹. Părintele Stăniloae pune în evidență lucrarea harului care prin sinergie cu atitudinea plină de credință și căință a omului aduce acestuia tămăduire.

28. *Ibidem*, p. 204

29. *Ibidem*, p. 203.

30. *Ibidem*, p. 205.

31. *Ibidem*, p. 206

Reflecțiile părintelui Stăniloae sunt deosebit de profunde tocmai pentru faptul că apelează în exprimarea Tainei Maslului la textul liturgic, la rugăciunile Tainei care exprimă nu numai o antropologie integrală dar și o eclesiologie și soteriologie plasată pe coordonatele autentice ale experienței, comuniunii și viețuirii biblice și patristice în comuniunea sfinților. Textul rugăciunilor pune în lumină asumarea și vindecarea umanității de către Hristos, pe sfinți ca modele care au urmat lui Hristos și astfel s-au vindecat, pune în lumină puterea credinței și a pocăinței, consecințele sinergiei și unirii harice cu Hristos în Duhul Sfânt. De asemenea, plecând de la textul liturgic, părintele Stăniloae pune nu numai problema bolii și a terapiei, ci și modalitatea depășirii bolii printr-o terapie duhovnicească administrată prin Maslu în cadrul comunității. Astfel, interrelația dintre bolnav-Hristos-comunitate devine esențială și vindecătoare. Toate aceste reflecții și concepte cheie în iconomia Tainei Maslului au în interiorul lor dinamica comunională, fără confuzie, pe care teologia palamită reușește să o exprime și pe care – așa cum am arătat – părintele Stăniloae a asumat-o, făcând-o axul gândirii sale centrat în experiența lui Iisus Hristos în Biserică.

2.6. Dogmatica preotului profesor Ion Bria (1999)

În *Tratatul de dogmatică și ecumenism*, unic în felul lui în teologia ortodoxă română întâlnim sinteza lărgită a gândirii dogmatice și ecumenice a părintelui Bria. Scopul elaborării acestui tratat constă în: a) a prezenta studenților o imagine coerentă a credinței apostolice, așa cum aceasta s-a cristalizat în tradiția ortodoxă; b) a stimula interesul generației tinere, preoți și laici, pentru cercetarea teologică creatoare și critică, după criterii și repere contemporane; c) a sugera o tipologie a teologiei ortodoxe române; d) a oferi material dogmatic pe cât posibil mai coerent și actual, pentru continua formare teologică a preoților; e) a pune teologia simbolică în perspectivă ecumenică; f) a orienta cultura teologică pentru marele public; g) a introduce ca material de referință și de inspirație, opera dogmatică a părintelui Dumitru Stăniloae³² Dincolo de temele clasice pe care le aprofundează orice tratat de teologie dogmatică, părintele Bria oferă accente inedite referitoare la dezvoltarea doctrinei, la simbioza dogmatică-liturgi-

---

32. Pr. prof. Ion Bria, *Tratat de teologie dogmatică și ecumenică*, Editura România creștină, București, 1999, p. 9.

că-morală, la teologia dogmatică în tradiția ortodoxă cu accente și caracteristici specifice, la valoarea dogmatică a teologiei patristice, la teologi, opere și curente teologice în diverse Biserici locale, la teologia ortodoxă română, istoria ei, etape, teologi, metodă, cu accent pe teologia părintelui Stăniloae. Încă de la începutul tratatului – *Theologia* – părintele Bria subliniază rolul palamismului și că distincția dintre esență, ipostas, energii nu înseamnă emanaționism sau modalism³³. În acest Tratat lucrarea harului este evidențiată la tot pasul, părintele Bria legând această lucrare de termeni precum sinergie, participare, îndumnezeire. Totuși nu întâlnim profunzimea gândirii părintelui Stăniloae care dă o mai mare greutate ideilor soteriologice atunci când vorbește despre lucrarea harului în om, Biserică, lume.

Părintele Bria numește Tainele Bisericii „porți ale harului și împărăției”. El precizează că „în acest veac al Îndumnezeirii, împărtășirea cu harul lui Dumnezeu este de altă calitate și intensitate” și că „împărtășirea cu harul divin se face sub formă tangibilă, compusă: apă și Duh, pâine și Trup, vin și Sânge”³⁴. El vorbește despre puterea transfiguratoare a harului, despre transfigurarea creației, a materiei, dar și despre faptul că „lucrarea harului nu se pornește dacă preotul și comunitatea nu se află în stare de rugăciune”³⁵. Părintele Bria accentuează faptul că prin ritual harul nevăzut devine efectiv prezent și lucrător, ritualul fiind fiind mai mult decât un semn sau simbol al harului sacramental, el și semnifică și comunică în același timp harul³⁶. Prin urmare, Tainele nu lucrează ex opere operato, automat sau magic.

În ceea ce privește lucrarea harului în Taina Maslului, părintele Bria oferă un scurt expozeu al aspectelor esențiale ale acestei Taine în care putem identifica rolul pocăinței în cadrul Tainei și afirmarea unei antropologii integrale. Lucrarea harului nu este la fel de articulată ca în Dogmatica părintelui Stăniloae, nici în capitolele Dogmaticii, nici în cadrul Tainei Maslului. Adâncimea cugetării părintelui Stăniloae în ceea ce privește Taina Maslului în raport cu tot ceea ce s-a scris la noi într-o lucrare de Dogmatică, considerăm că este dată de reflecțiile teologului nostru pe marginea textului liturgic și a spiritualității personalist-comunitare a Bisericii.

---

33. *Ibidem*, p. 83

34. *Ibidem*, p. 176.

35. *Ibidem*, p. 177

36. *Ibidem*, p. 178